

MÜKELLEFLERİN VERGİYE YAKLAŞIMINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER İLE İLGİLİ AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Mehmet YÜCE()*

Adnan GERÇEK()*

I. GİRİŞ

Devletin siyasi felsefesi ve iktisadi sistemi ne olursa olsun, içerisinde bulunduğu dönemin zorunlu kıldığı fonksiyonları ifa edebilmesi ve istenen sosyo-ekonomik hedeflere ulaşabilmesi, her şeyden önce verimli, istikrarlı ve devamlı bir gelir kaynağının mevcudiyetine bağlıdır. Bu özelliklere sahip yegane kaynak ise şüphesiz vergilerdir. Bu nedenle vergi, tarih boyunca ülkelerin hemen hepsinde gerek geleneksel kamu giderlerinin karşılanması da, gerekse ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasında başvurulan temel bir araç olarak, hep gündemde kalmıştır.

Geçmişten günümüze kadar vergiler, bir taraftan devlet açısından gerekli ve sağlıklı gelir kaynağı niteliği taşıırken, diğer taraftan da yükümlüler tarafından katlanılması güç bir yük olarak algılanmıştır. Bu nedenle, verginin konulmasıyla birlikte mükellefler çok sayıda içsel ve dışsal faktörün etkisi ile vergiye karşı değişik tepkiler göstererek, bundan kurtulmaya veya yüklerini asgari düzeye indirmeye çalışmışlardır. Mükelleflerin vergiye yaklaşımını etkileyen faktörlerin tespiti, devlet ile mükellef arasında amaçlanan uyum ve uzlaşmanın sağlanması açısından önemli olmaktadır. Bu faktörleri dikkate alarak hazırlanan vergi sisteminde, mükelleflerin, devletin vergileme çabalarına olumlu bir şekilde yaklaşarak uyum sağlama gayretinde bulunacakları söylenebilir.

Bu çalışmada, mükelleflerin vergiye yaklaşımını belirleyen faktörler tespit edilerek, bunlardan ülkemizde günümüz koşullarında mükellefleri en fazla etkileyenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

II. MÜKELLEFLERİN VERGİYE YAKLAŞIMINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Vergilemede, hangi kaynaktan alınırsa alınsın, sonuçta özel kesimden kamu kesimine bir fon aktarımı olduğundan, ister istemez mükellef üzerinde "mali yük" ve "mali tazyik" oluşmaktadır. Bu tazyike yükümlülerin cevabı ise, kuşkusuz genel eğitim düzeylerine, mali bilgilerine ödedikleri vergilerle devlet tarafından sunulan hizmetler arasındaki ilişkiyi algılama derecelerine vb. gibi bir çok içsel ve dışsal faktörlere bağlı olarak değişik şekillerde olabilmektedir. Bu faktörler, vergi sisteminden, vergi idaresinden, ekonomik konjonktürden ve sosyal ve psikolojik durumdan kaynaklanan

* Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

faktörler şeklinde gruplandırılabilir. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, bu faktörler birbirleri ile iç içedir ve hiçbirisi diğerinden bağımsız olarak ele alınamaz. Bu nedenle, burada ayrı ayrı incelenen gruplar, vergi mükelleflerinin hangi yönden etkilendiği noktasından konu edilmektedir.

Bir ülkede, mükelleflerin vergi sistemini kavrayabilmesi, kolaylıkla anlayabilmesi ve buna uyum sağlayabilmesi için, vergi sisteminin istikrarlı ve belli normlara oturmuş olması gerekir. Bu normlar göz önüne alınarak, şüphesiz bir vergi sisteminin ne kadar rasyonel ve istikrarlı olduğu analiz edilebilir(*).

Türk vergi sisteminin rasyonel vergi sistemi kriterlerine uyum sağlanmasını engelleyen sorunların, aynı zamanda mükelleflerin vergiye bakışını ve yaklaşımını belirleyen faktörleri de oluşturduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, vergi sisteminden kaynaklanan faktörler; vergi tabanının dar, vergi sisteminin adaletsiz, karmaşık ve maliyetli olması; vergi mevzuatının sık sık değişmesi; vergi oranlarının yüksek, istisna ve muafiyetlerin yaygın olması; vergi aflarına sık başvurulması; belge düzeninin yerleşmemiş olması ve vergi cezalarının etkin uygulanmaması olarak sıralanabilir.

Vergi sisteminin etkinliği için sadece yerinde ve adaletli vergi kanunları değil, aynı zamanda bunları uygulayacak yeterli vergi idaresinin de bulunması gerekmektedir. Bu nedenle, vergi idaresinin yapısı, kapsamı ve kaynakları, vergi personeli, vergi inceleme ve denetimleri, vergi idaresi-mükellef ilişkileri ve vergi idarelerinin teknolojik olanakları gibi faktörler mükelleflerin vergiye yaklaşımını belirlemede önemli rol oynamaktadırlar.

Diğer taraftan vergiler, hiçbir karşılık beklemeden yerine getirilmesi gereken zorunlu ödemeler olduğundan, bireylerin tüketiminin ve bireysel kullanım özgürlüğünün kısılmasına yol açmaktadırlar. Bir ülkenin vergi sistemi, o ülkenin ekonomik yaşamından soyutlanamayacağı için milli gelir düzeyinin düşüklüğü, enflasyonun yüksek seyretmesi ve ekonomik sistemin adalet anlayışı gibi faktörler mükelleflerin vergiye yaklaşımını olumsuz yönde etkilemektedir.

Vergi, özel kesimden kamu kesimine aktarılan karşılıksız bir fondur. Halbuki, insanlar kazançlarının tümünü hak bilip, bunlara başkalarının ortak olmasını kabullenemediklerinden, bu kazançlarının bir kısmını karşılıksız olarak devlete vermeye kolay kolay yanaşmazlar. Vergi, kişiler açısın-

(*) Rasyonel bir vergi sisteminin kriterleri ve özellikleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Salih Turhan, a.g.e., ss.345-357; Selahattin Tuncer, *Kamu Maliyesi*, 4.baskı, İstanbul: Yalkın Ofset Matbaası, 1975, ss 373-374; R.A. Musgrave-P.B. Musgrave, *Public Finance In Theory And Practice*, New York: Mc Graw-Hill Book Co., 1973, ss. 187-188

dan bir külfettir ve psikolojik olarak fertlerde bu külfetten kurtulma eğilimi olduğundan, mükelleflerin vergiye bakışı üzerinde sosyal ve psikolojik faktörlerin belirleyici etkisi vardır. Bu faktörler; mükelleflerin kamu harcamalarına yaklaşımı, toplumun ve diğer mükelleflerin vergiye karşı davranışları, vergi bilincinin yerleşmemiş olması ve eğitim ve kültür düzeyinin düşüklüğü olarak sayılabilir.

Ancak, mükelleflerin vergiye bakış açısını belirleyen faktörler sadece bunlarla sınırlı değildir. Ülkenin gelişmişlik düzeyine, ekonomik ve sosyal durumuna vergi sisteminin ve gelir idaresinin yapısı ve etkinliğine göre çeşitli faktörler ön plana çıkıp mükelleflerin vergiye yaklaşımını etkileyebilmektedir.

III. MÜKELLEFLERİN VERGİYE YAKLAŞIMI İLE İLGİLİ AMPİRİK ÇALIŞMA VE ELDE EDİLEN BULGULAR(*)

Teorik olarak mükelleflerin vergiye yaklaşımını etkileyen faktörler saptandıktan sonra çalışmada, bunlardan günümüz koşullarında mükelleflerin vergiye bakışını belirleyen öncelikli faktörlerin tespit edilmesi ve sınılanması amaçlanmıştır. Bununla beraber, yapılması gereken düzenlemeler ve atılması gereken somut adımların yönünü tayin etmek için, mükelleflerin beklentileri ve isteklerinin saptanması hedeflenmiştir.

Araştırma yöntemi olarak anket tekniği seçilmiş ve Bursa Sanayii ve Ticaret Odası'na kayıtlı tüm mükelleflerin kapsanması arzulanmıştır. Bu üyelere anket formu posta aracılığıyla gönderilmiş ve cevapları posta veya faksla istenmiştir. Ancak, bazı mükelleflere adres değişikliği nedeniyle ulaşılamamış, bazı mükellefler ise ankete katılmamayı tercih etmiştir. Bu nedenle, bir kısım anket sonucu mükelleflerle yüz yüze görüşme yapılarak elde edilmiştir. Bu durum, bir taraftan ülkemizde vergileme konusunda mükelleflerin çekingenliğini, diğer taraftan da bu alanda çalışma yapmanın zorluğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada yargısal örnekleme yöntemi esas alınarak, belirli sayıdaki örneklemin ana kütlenin temsilcisi olduğu yargısıyla elde edilen bulgular genelleştirilmiştir. Dolayısıyla gerek posta yoluyla, gerekse yüz yüze görüşme sonucunda sınırlı sayıda (235) kişi ile görüşülmüş olmasına rağmen, bunların mükelleflerin genel olarak vergilemeye yaklaşımlarını yansıttığı kabul edilmiştir. Ayrıca, mükelleflerin gerçek düşüncelerini ve samimiyetlerini tespit edebilmek amacıyla, korelasyon analizi kullanılmıştır.

(*) Yapılan çalışma ile ilgili geniş bilgi için bkz. Adnan Gerçek ve Mehmet Yüce, *Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımı Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*, Bursa: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını No: 1998/1, 1998

1. Mükelleflerin Vergiyi Algılama Biçimi

Türkiye'de mükelleflerin vergiyi algılama biçimini tespit etmek amacıyla yöneltilen soruya, ankete katılan mükelleflerin %38.3'ü vergiyi "kamu hizmetlerinin karşılığı", %28.1'i "bir ödev", %18.3'ü de "zorunlu bir ödeme" olarak görmektedir. Diğer taraftan, mükelleflerin %10.2'si vergiyi "teşebbüs kabiliyetini engelleyen" bir unsur olarak görürken, %3.4'ü de "bir yük" olarak telaki etmektedir. Buna karşılık mükelleflerin %34.5'i "kamu harcamalarındaki savurganlığı", %33.2'si "vergi sisteminin adaletsizliğini", %20.9'u "eğitim yetersizliğini" ve %11.4'ü de "vergi oranlarının yüksekliğini" ülkemizde vergi bilincini engelleyen öncelikli faktör olarak algılamaktadırlar.

Diğer taraftan, vergi bilincinin yerleşmesi için sıkça kullanılan sloganların artık amacına hizmet etmediği bir gerçektir. Nitekim ankete katılan mükelleflerin % 66.8 gibi büyük bir kısmının vergi sloganlarının "hiç bir işe yaramadığını", hatta %5.5'inin de "ters etki yarattığını" belirtmeleri bu gerçeği teyit etmektedir.

Ayrıca, ankete katılan mükelleflerin %60'ı vergi aflarının "dürüst mükellefleri cezalandırdığını" ve %17.9'u da "devlete olan güveni sarstığını" ifade ederken, %11.5 gibi bir kısmı da vergi aflarını "yararlı" bulmaktadır.

Görüldüğü gibi, ülkemizde mükelleflerin önemli bir kısmı, vergiyi "zorunlu bir ödemeden" ziyade devletin sunmuş olduğu "kamu hizmetlerinin karşılığı" olarak algılamaktadır. Bu bulgular, mükelleflerin, günümüz koşullarında ödedikleri vergilerin öncelikle kullanım yerleri ile ilgilendiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, mükelleflerin azımsanmayacak bir kısmının da vergi aflarına karşı olması, gelişigüzel çıkarılan af kanunlarının vergisini zamanında ödeyen dürüst mükellefleri cezalandırdığının açık bir göstergesidir.

2. Mükelleflerin Vergi Yükünü Algılaması

Vergilemede adaletin sağlanabilmesi ve vergi yükünün adil dağıtılabilmesi için, her şeyden önce kişilerin iktisadi ve sosyal durumları dikkate alınarak ödeme gücüne uygun vergi alınmalıdır. Ankete katılan mükelleflerin % 62.1'i "vergi yükünün ağır", % 34.5'i "vergi yükünün normal" ve sadece % 2.1'i "vergi yükünün az" olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, vergi yükünü normal bulan mükelleflerin büyük bir kısmının "çeşitli teşviklerden" yararlandıklarını vurgulamaları, bunların vergi yükünü tam olarak hissetmediklerini göstermektedir. Buradan hareketle, Türkiye'de vergi yükünün az olduğu görüşünün aksine, mükelleflerin genel olarak ağır vergi yüküne maruz kaldıkları söylenebilir.

Diğer taraftan, günümüz vergi sisteminin başlıca sorunu adaletsiz olmasıdır. Ankete katılan mükelleflerin %59.6'sı "vergi kanunlarının yapısındaki bozukluğu", %26.4'ü de "vergi kaçakçılığının yaygın olmasını" ve %4.7'si de "vergi idaresinin yaklaşımını" vergi adaletsizliğinin en önemli nedeni olarak göstermişlerdir.

3. Mükelleflerin Kamu Harcamalarına Bakışı

Mükelleflerin vergiye bakışını belirleyen önemli bir etken de, kamu hizmetlerinden yararlanma derecesi ve bu hizmetlerin yükümlülerin tercihlerine uygun olmasıdır.

Ankete katılan mükelleflerin %95.8 gibi büyük bir kısmı "kamu hizmetlerinden yeterince yararlanmadıklarını" ifade etmişlerdir. Bu da bir taraftan mükellefler arasında "mali sömürüye" uğradıkları, diğer taraftan kamu harcamalarının etkin bir şekilde sunulmadığı düşüncesinin hakim olduğunu göstermektedir. Ayrıca mükelleflerin %63'ünün "kamu harcamalarının kısılması" gereğini vurgulamaları, yapılan kamu harcamalarının mükelleflerin istekleri yönünde olmadığını bir belirtisidir.

4. Mükelleflerin Diğer Mükellef Davranışlarına Bakışı

Mükellefler vergiye karşı davranışlarını belirlerken toplumun diğer yargılarını ve diğer mükelleflerin davranışlarını dikkate almaktadırlar. Eğer toplumda eksik vergi ödeme alışkanlığı yaygın ise, bu durum dürüst mükellefleri de etkileyerek olumsuz bir tavır takınmalarına veya en azından vergi ödeme şevkinin kırılmasına neden olmaktadır.

Ankete katılan mükelleflerin hemen hemen tamamının (%98.3) ülkemizde verginin tam olarak ödenmediğini ifade etmeleri dikkat çekicidir. Bu konudaki görüş birliği, ülkemizde mükelleflerin genel olarak vergiye neden olumsuz yaklaştıkları hakkında bir ipucu vermektedir. Nitekim "verginin tam olarak ödenmesi ne gibi etkiler yaratır?" sorusuna mükelleflerin %60.4'ü "dürüst mükellefleri cezalandırıyor", %19.1'i "herkesi vergi kaçır-maya yöneltiyor" ve %11.5'i de "vergi ödeme şevkini kırıyor" şeklinde cevap vermişlerdir.

5. Mükelleflerin Vergi Denetimlerine Yaklaşımı

Bir ülkede yürürlükte olan yasalar ne kadar o ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına uygun ve vergi idaresinin işleyişi de ne kadar mükemmel olursa olsun, vergi denetimlerinin yeterli nitelik ve etkinlikte yapılmadığı durumlarda sistemin dejenere olması ve işlemez hale gelmesi kaçınılmazdır.

Bu nedenle, vergi denetimleri belge düzeninin sağlanması, vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesi ve mükelleflerin vergiye yaklaşımları üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Ankete katılan mükelleflerin %40.4'ü "yoklamaya", %38.7'si "incelemeye" tabi tutulduğunu belirtirken %18.3'ü "hiç denetime tabi tutulmadığını" ifade etmiştir. Ancak, mükelleflerin %81.3'ü vergi denetimlerinin "etkin olmadığı" görüşünde birleşmişlerdir. İlgi çeken bir diğer nokta da denetime tabi tutulan mükelleflerin %64'ünün vergi idaresinin yaklaşımını "olumsuz" bulmasına karşın denetime tabi tutulmayan mükelleflerin önemli bir kısmının vergi idaresinin yaklaşımını "olumlu" karşılamasıdır.

6. Mükelleflerin Vergi Kaçakçılığına Yaklaşımı

Vergi kaçakçılığı kendiliğinden varolan bir olgu olmayıp, vergi sistemindeki sorunlar başta olmak üzere birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu nedenle mükelleflerin vergi kaçakçılığına yaklaşımını değerlendirebilmek için öncelikle, bu fenomenin nedenleri araştırılmalıdır. Bu bağlamda, ankete katılan mükelleflerin %26'sı "kamu harcamalarındaki savurganlığı", %20.9'u "belge sisteminin yerleşmemiş olmasını", %18.6'sı "vergi idaresi ve denetimlerin yetersizliğini" ve %16.6'sı "vergi bilincinin yerleşmemiş olmasını" ülkemizde vergi kaçakçılığının öncelikli nedenleri olarak göstermişlerdir.

Bu bulgular, günümüz ekonomik, siyasi ve sosyal konjonktüründe sık sık gündeme gelen siyasi çalkantılar, yolsuzluk ve çete skandalları ve bunlara bağlı olarak kamu harcamalarında görülen yolsuzluklar mükellefleri olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Yani, mükellefler "ödediğimiz vergiler çar-çur ediliyor, bazı kişilere peşkeş çekiliyor ve etkin kullanılmıyor" düşüncesine kapılarak vergi ödemek yerine kaçırmayı tercih etmektedirler.

Ankete katılan mükelleflerin %54.8'inin vergi kaçırıcıları "hırsız ve vatan haini" olarak görürken %31.5 gibi önemli bir kısmı ise vergi kaçırıcılara hoşgörüyle bakmaktadır. Yani ülkemizde, vergi kanunlarına riayet eden ve dürüst bir şekilde vergisini ödeyen mükelleflerin yanısıra her fırsatta vergi tazyikinden kurtulmaya çalışan önemli bir mükellef kesimi de söz konusudur.

7. Mükelleflere Göre Alınması Gereken Önlemler

Vergi sisteminde yapılacak değişikliklerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi ve etkinliğin sağlanabilmesi, bu düzenlemelerin mükellefler tarafından kabul görmesi ile mümkündür.

Bu bağlamda, ağır vergi yüküne maruz kalan mükelleflerin "alınması gereken önlemler" hakkındaki düşünceleri incelendiğinde, %55.3 gibi büyük bir kısmı mevcut vergi sisteminde "vergi oranlarının düşürülmesi" ve "vergilendirme ile ilgili formalitelerin azaltılmasını", %29.8 gibi önemli bir kısmı ise "vergi sisteminde daha kapsamlı reform yapılması" gereğini vurgulamışlardır. Mükelleflere yöneltilen "vergi oranlarının düşürülmesi ne gibi etkiler yaratır" sorusuna mükelleflerin hemen hemen tamamı (%94.1) "vergi tabanının genişleyeceği", "vergi kaçakçılığının azalacağı" ve "vergi gelirlerinin artacağı" noktalarında birleşmektedirler.

Vergi kaçakçılığını önlemeye yönelik gerekli tedbirlerin etkin bir şekilde uygulayabilmenin ön koşulu, tüm faaliyetlerin kayıt nizamına ve kontrol altına alınmış olmasıdır. Bu gerçek, ankete katılan mükelleflerin %86'sı tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca, vergi kaçakçılığına karşı "önleyici" ve "caydırıcı" nitelikteki tedbirlerin başında kuşkusuz cezalar gelmektedir. Vergi suçlarına uygulanması gereken cezalar konusunda, ankete katılan mükelleflerin %40.4'ü "para cezasının", %29.8'i "teşhir cezasının", %16.6'sı "hapis cezasının" ve %11.5'i "işyeri kapatma cezasının" caydırıcı olacağını vurgulamışlardır. Görüldüğü gibi, mükelleflerin önemli bir kısmı vergi suçlarını "ekonomik bir suç" olarak görmekte ve bu nedenle para cezası uygulanmasını istemektedirler.

Ankete katılan mükelleflerin %63'ü devletin yeni gelir kaynakları yaratması yerine "kamu harcamalarının kısılması" ve %35.8'i gibi önemli bir kısmı da "vergi denetimlerinin arttırılmasından" yanadırlar. Çarpıcı bir noktada da, hiç bir mükellefin "yeni vergiler konulması" ve devletin "borçlanmaya gitmesi" yönünde bir tercihte bulunmamasıdır. Dolayısıyla mükellefler, bir taraftan devletin savurgan harcamalar yapmasına ve borçlanmaya gitmesine

karşı çıkarken, diğer taraftan vergi denetimleri ve vergi tabanının genişletilmesi, vergi oranlarının düşürülmesi, vergi cezalarının etkin bir şekilde uygulanması ve böylece vergi yükünün herkes tarafından adil bir şekilde karşılanması gereğini vurgulamaktadırlar.

IV. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÖNERİLER

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, günümüzde mükelleflerin vergiye yaklaşımını belirlemede ön plana çıkan başlıca faktörler şu şekilde sıralanabilir:

* Vergi mevzuatında "kirlenme" olarak adlandırılan çarpıklıklar, bozulmalar ve amacına ters düşen düzenlemelerin bulunması, mükelleflerde vergi sisteminin adaletsiz olduğu inancının yaygınlaşmasına neden olmaktadır.

* Vergi mevzuatında sık sık değişikliklerin yapılması ve karmaşık bir yapıda olması mükelleflerin uyum maliyetlerini artırmakta ve vergilerin sağlıklı algılanmasını güçleştirmektedir.

* Vergi mevzuatında yüksek vergi oranlarının yanısıra istisna, muafiyet ve indirimlerin yaygın olması, mükelleflerde bazı kişilere ayrıcalıklar sağlanırken, bazı kişilerin cezalandırıldığı kanısını uyandırmaktadır.

* Genellikle siyasi nedenlerden dolayı belge düzeninin yerleşmemesi ve tüm mükelleflerin faaliyetlerinin kapsamaması, sık sık vergi aflarına başvurulması ve teorik olarak caydırıcı ve etkin sayılan düzenlemelerin uygulanmaması, mükelleflerin vergi sistemine ve devlete olan güvenlerini sarsmaktadır.

* Mükelleflerin faaliyetlerinin tespiti ve takibi ile ilgili temel listenin oluşturulamamış olması, vergi denetimlerinin koordinasyon yetersizliği, inceleme oranlarının düşüklüğü ve teknolojik imkanlardan yeterince yararlanılmaması nedeniyle etkin olmaması mükellefleri kayıt dışına çıkmaya ve vergi kaçırmaya yöneltmektedir.

* Vergi idaresinde yeniden yapılanmanın sağlanamaması, özel personel rejiminin olmaması ve geleneksel devlet dairesinin çalışma sistemi dışına çıkılamaması nedenleriyle vergi idaresi ile mükellef arasında iyi bir diyalog kurulamamakta ve vergileme işlemi etkin bir şekilde yürütülememektedir.

* Milli gelirin düşük ve enflasyonun yüksek seyretmesi ile birlikte bazı kesimlerin aşırı kazanç ve yüksek yaşam standartları elde etmesi, mükelleflerin sisteme ve adalet anlayışına olan güvenlerini azaltmaktadır.

* Ülkemizde herkes tarafından kabul edilen ve uygulanan bir vergi bilincinin yerleşmemiş olması, vergi kaçakçılığına göz yumulması ve bunlara ilave olarak toplanan vergilerin devlet tarafından tasarruf ve verim kurallarına uyulmaksızın savurgan bir şekilde harcanması, mükellefleri psikolojik olarak olumsuz etkilemekte ve vergiye karşı direnmeye sevk etmektedir.

Genel olarak vergi sisteminin adil ve çağdaş bir yapıya kavuşabilmesi ve devlet ile mükellef arasında karşılıklı güven, uyum ve uzlaşma zemininin oluşturulabilmesi için, nelerin yapılması gerektiği konusunda yapılan araştırmaya katılan mükellefler açık ve net öneriler getirmişlerdir. Bu önerileri de dikkate alarak, vergileme konusunda yapılması gereken düzenlemeleri aşağıdaki biçimde özetleyebiliriz:

◊ Vergi tabanının genişletilmesi sağlanmalı ve bunun için kayıt dışı kalmış faaliyet alanları kontrol altına alınmalı, götürü usul kapsamı daraltılmalı ve bazı vergi sığınakları ortadan kaldırılmalıdır. Bunlara paralel olarak vergi tarifi yeniden düzenlenmeli ve vergi oranları düşürülmelidir.

◊ Vergi yükü dağılımındaki adaletsizliği giderecek etkin önlemler alınmalı ve Türkiye'nin gerçekleri dikkate alınarak uzun, orta ve kısa vadeli hedefler belirlenmelidir. Vergilemede adaletin sağlanması amacıyla, enflasyon muhasebesi uygulaması, en az geçim indirimi, servet beyanı, ayırma kuramı gibi müesseselerin uygulamaya konulması ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.

◊ Temel vergi mükellefleri listesinin saptanması ve tek vergi numarasının yaygınlaştırılması için gerekli çalışmalar süratle yapılmalı ve mükelleflerin faaliyetleri sıkı takibe alınmalıdır. Özellikle banka, tapu, sigorta ve trafik sicili ile ilgili işlemler, bilgisayar teknolojisi kullanılarak sürekli denetim altında tutulmalıdır.

◊ Herhangi bir maliyete katlanmaksızın azami bir şekilde kamu harcamalarından yararlanma eğiliminde olan "bedavacılar"da vergi kapsamına alınmalıdır.

◊ Vergi sisteminde etkinliği sağlamak ve vergi denetimlerini sosyal vicdanı rahatsız etmeden yerine getirebilmek için, öncelikle tüm faaliyetler vergi kapsamına alınmalı ve denetimler vergi yasaları çerçevesinde mükelleflerin tamamına aynı etkinlikte ve belli aralıklarla uygulanmalıdır. Ayrıca, vergi denetimlerinin oranı arttırılmalı ve teknolojik imkanlardan yararlanarak vergi kaçakçılığının yaygın olduğu alanlarda sıkı ve özel denetim uygulanmalıdır.

◊ Vergi kanunlarının etkin bir şekilde uygulanabilmesi için vergi idaresinin yeniden yapılanması ve etkin çalışması sağlanmalıdır. Bir taraftan vergi idaresinin yükünü, diğer taraftan da mükelleflerin uyum maliyetlerini azaltmak amacıyla vergilendirme ile ilgili formaliteler asgari düzeye indirilmelidir. Bu bağlamda, yıl içinde verilen bazı beyannamelerin birleştirilmesi düşünülebilir.

◊ Vergi kayıplarını arttıran, vergi ödememeyi özendiren, haksız rekabete yol açan vergi afları gibi düzenlemelere ve vergi kaçakçılığı ile ilgili cezaların etkinliğini azaltan uygulamalara son verilmelidir. Yasalarla konulan vergilerin toplanmasında en etkili araç olan cezaların çok iyi tanımlanması ve ödünsüz bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır. Ülkemizde, mükelleflerin ticari ve mesleki itibarının zedelenmesinden son derece çekindikleri dikkate alınarak, teşhir edici nitelikteki cezaların uygulanmasına ağırlık verilmelidir.

◊ Vergilemede devlet-mükellef uzlaşması ve işbirliğine gidilmelidir. Bu konuda önemli görev üstlenmiş bulunan SM, SMMM ve YMM müessesesi daha da etkin bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu meslek mensuplarına yönelik olarak verilecek periyodik ve koordineli eğitim ile vergi idaresiyle sağlanacak işbirliği dolaylı olarak mükelleflerde vergiye ilişkin maddi ve biçimsel görevlerin gereği gibi yerine getirilmesi bakımından gerekli vergi bilincini yerleştireceği gibi vergi idaresi ile ilişkilerde güven ortamının yaratılmasına da yardımcı olacaktır.

◊ Vergi bilincinin yerleşmesi ve verginin doğru bir şekilde algılanması için, mükelleflerin, ödedikleri vergilerin bir karşılığı olarak gördükleri kamu harcamalarında etkinlik ve şeffaflık sağlanmalı, kamu kesimindeki savurganlığın ve yolsuzlukların üzerine gidilerek kamu vicdanı rahatlatılmalıdır.

◊ Günümüzde, vergi bilincinin yerleşmesi için sıkça kullanılan sloganların artık amacına hizmet etmediği bir gerçektir. Bu durum göz önüne alınarak, içi boş kalıp ve klişelerden oluşan sloganlar yerine, kamu kesiminde disiplinin sağlanması zarureti ortadadır. Unutulmamalıdır ki, kamu kesimindeki laubalilik, mükellefler nezdinde devletin itibarının yitirilmesine, hatta devlet kavramının zedelenmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, vergi bilincinin yerleştirilmesi için başta kamu harcamalarındaki savurganlığın önüne geçilmesi, adil bir vergi sisteminin oluşturulması ve etkin bir vergi eğitiminin verilmesine yönelik sabırlı ve azimli adımlar atılmalıdır.

◊ Diğer taraftan vergi bilincinin ve vergi ahlakının oluşturulmasına yönelik eğitim çalışmalarına önem verilerek toplumun ve mükelleflerin vergiye bakış açısı değiştirilmelidir. İnsanlara devlet açısından verginin önemi anlatılarak Jack Ovhs'ün vurguladığı "There is nonhing in life which is certain except dead and taxes" (Hayatta vergi ve ölümden başka kesin hiç bir şey yoktur) özdeyişinin, bütün toplum tarafından benimsenmesi ve mükelleflerin gönüllü vergi ödemeye yönelmeleri sağlanmalıdır.

V. SONUÇ

Kuşkusuz vergi, bir ülkenin ekonomik sistemine, siyasal düzenine, tarihsel mirasına ve kültür yapısına bağlı olup, toplumun sosyo-ekonomik alt-yapısının bir yansımasıdır. Bu nedenle vergi, çağdaş ekonomilerin sosyal, idari ve ekonomik hayatında etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber gelişen ekonomik ve sosyal koşullara paralel olarak vergilemede bir takım değişikliklerin, hatta reformların yapılması gereği her zaman gündeme gelmiştir. Ancak, yapılan değişiklikler ile ilgili mükelleflerin görüşleri gözardı edildiğinden beklenen başarı sağlanamamıştır. Bu nedenle, vergi sisteminde yapılan reformların ve değişikliklerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi ve etkinliğin sağlanabilmesi, bu düzenlemelerin mükellefler tarafından kabul görmesi ile mümkün olmaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgular, mükelleflerin mevcut vergi sisteminin sorunlarını iyi bir şekilde tahlil ettiklerini ve alınması gereken önlemler konusunda bilinçli ve yerinde isteklerinin olduğunu göstermektedir. Getirilen bu önerilerin uyumlu bir şekilde uygulamaya konulması ile, vergilemede etkinliğin sağlanması, mükelleflerin vergi sistemine ve devlete olan güveninin artması ve böylece toplumun daha sağlıklı bir ekonomik ve sosyal yapı içinde gelişmesi için gerekli ortam gerçekleşmiş olur.